

Profesijos mokytojo karjera kaip antroji profesija ir jos pasirinkimą lemiantys veiksniai

Rita Mičiulienė¹, Kristina Kovalčikienė²

¹ Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, K. Donelaičio g. 58, 44248 Kaunas, rita.miciuliene@vdu.lt

² Vytauto Didžiojo universitetas, Psichologijos katedra, K. Donelaičio g. 58, 44248 Kaunas, kristina.kovalcikiene@vdu.lt

Anotacija. Didėja dėmesys vadinamam hibridiniam mokytojui, kuris galėtų alternatyviai dirbti profesinėje mokykloje ir įmonėje. 114 profesijos mokytojų iš 33 šalies profesinio mokymo įstaigų apklausos rezultatai rodo, kad rinktis profesijos mokytojo karjerą motyvuoja aukšti reikalavimai šiai profesijai, noras dirbti su jaunimu ir buvusių mokytojų poveikis. Profesinės veiklos reikšmingumo suvokimas, domėjimasis dalyku, mokinių mokymu, saviveiksmingumas palengvina perėjimą į profesinio mokymo sritį.

Esminiai žodžiai: *profesijos mokytojas, mokytojo profesijos pasirinkimas, persikvalifikavimas, ankstesnės profesijos suvokimas, mokymo pasirinkimo veiksniai.*

Įvadas

Profesinio mokymo sistemos paskirtis – sudaryti sąlygas įvairių poreikių ir gebėjimų asmenims įgyti kvalifikaciją ir kompetencijas, atitinkančias šiuolaikinį mokslo, technologijos, ekonomikos ir kultūros lygį, bendruosius gebėjimus, padedančius įsitvirtinti ir konkuruoti kintančioje darbo rinkoje, mokyti visą gyvenimą, tobulinti ir keisti savo kvalifikaciją. Siekiant šių tikslų, būtinas tvirtas profesinio mokymo ir praktinio darbo ryšys. Viena iš tokių jungiamųjų grandžių tarp profesinio mokymo ir darbo pasaulio galėtų būti vadinami *hibridiniai* mokytojai (*Position paper on EU policy*, 2018), kurie galėtų alternatyviai dirbti tiek įmonėje, tiek profesinėje mokykloje.

Lietuvoje nėra daug profesijos mokytojų, dirbančių įvairiose šalies ūkio srityse ir švietimo sistemoje tuo pačiu metu. Oficialiosios statistikos portalo duomenimis, per penkerius metus (nuo 2015–2016 m. iki 2019–2020 m.) profesijos mokytojų skaičius sumažėjo 10 proc. Nors statistiniai duomenys apie profesijos mokytojus, dirbančius šalies ūkio srityse ir ugdymo įstaigoje, nėra renkami atskirai, reikia manyti, kad vyraujančios tendencijos neaplenkė ir šios mokytojų grupės. Šio reiškinio priežastys gana įvairios. Tai ir profesinio mokymo nepatrauklumas, žema mokinių motyvacija, mažesni palyginti su darbo užmokesčio šalies ūkyje vidurkiu mokytojų atlyginimai. Ne mažiau svarbus ir mokytojo profesijos patrauklumo trūkumas, dėl sparčių socialinių pokyčių didėjantis mokytojų darbo sudėtingumas (Berger & Girardet, 2015). Visa tai užkerta kelią patyrusiems, darbo pasaulyje įsitvirtinusiems asmenims rinktis pedagoginį darbą profesinėje mokykloje. Todėl Lietuva, kaip ir beveik visos Vakarų Europos šalys, ieško būdų spręsti aktualią pedagoginės bendruomenės senėjimo problemą (ŠMM 2017 m. duomenimis, vidutinis profesinėse mokyklose dirbančių pedagogų amžius yra 50 metų), taip pat glaudinti švietimo įstaigų ir darbdavių bendradarbiavimą rengiant kvalifikuotus specialistus.

Pedagogo profesijos pasirinkimas gana išsamiai aptartas mokslo šaltiniuose, pradedant profesoriaus S. Kregždės darbais apie profesinį mokytojų kryptingumą (Kregždė, 1998), tyrinėjant būsimųjų pedagogų pedagoginio kryptingumo lygius (Navaitienė, 2001), pedagogo profesijos pasirinkimo motyvus (Rodzevičiūtė, 2008; Paliukaitė, 2005) ar atskirų dalykų pedagogų profesijos pasirinkimo klausimus (Rauduvaitė & Ramanauskienė, 2010; Balčiūnaitė, 2006; Abramauskienė & Kirliauskienė, 2014), taip pat gilinamasi į pedagoginio pašaukimo subtilybes (Paurienė, 2016). Tačiau pasigendama darbų, nagrinėjančių tapsmą profesijos mokytoju, o ypač profesijos mokytojo, kaip antrosios profesijos, pasirinkimo veiksnius. Taigi, šiame darbe keliami tokie probleminiai klausimai:

- Kokie yra svarbiausi profesijos mokytojo karjeros pasirinkimo veiksniai?
- Koks yra ryšys tarp motyvacijos tapti profesijos mokytoju ir ankstesnio užsiėmimo suvokimo?

Tyrimo objektas – profesijos mokytojo, kaip antrosios karjeros, pasirinkimo veiksniai.

Tyrimo tikslas – nustatyti profesijos mokytojo, kaip antrosios karjeros, pasirinkimą lemiančius veiksnius, išryškinant jų ryšį su ankstesnės profesijos suvokimu.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, normatyvinių dokumentų, oficialiosios statistikos analizė, duomenų rinkimo metodas – apklausa, duomenų analizės metodai – matematinė statistinė (aprašomoji, koreliacinė, regresinė) analizė.

Profesijos mokytojų darbo pobūdis ir situacijos apžvalga

Šalies pirminio profesinio mokymo įstaigose dirba dviejų tipų – bendrojo ugdymo dalykų ir profesijos – mokytojai. Bendrojo ugdymo dalykų mokytojai padeda pirminio profesinio mokymo dalyviams įgyti pagrindinį ir / arba vidurinį išsilavinimą, profesijos mokytojai vykdo jų profesijos teorinį ir (arba) praktinį mokymą pagal 2–4 Europos kvalifikacijų sąrangos (EKS) lygio (ISCED 2–4) profesinio mokymo programas. Tiek vieni,

tie kiti suteikia profesinei veiklai reikalingas žinias, gebėjimus ir įgūdžius, instruktuoja, motyvuoja, padeda mokiniams bręsti kaip asmenybėms, vadovauja jų mokymuisi. Profesijos mokytojai vidutiniškai sudaro šiek tiek daugiau nei pusę profesinio mokymo įtaigų pedagoginio personalo. Išlieka didelė lyčių asimetrija: profesijos mokytojais dirba šiek tiek daugiau nei trečdalis (apie 37 proc.) vyrų ir apie du trečdalius (apie 63 proc.) moterų. Remiantis oficialiosios statistikos portalo duomenimis (2020), galima konstatuoti, kad profesiniame mokyme vyrų ir moterų santykis yra palankesnis lyginant su šalies bendrojo ugdymo sistema, kurioje vyrų yra apie 8 procentai.

Lietuvoje mokytojo profesiją reglamentuoja valstybė, teisės aktai apibrėžia kvalifikacinius reikalavimus mokytojams, jų rengimą bei kvalifikacijos tobulinimą. Tačiau profesijos mokytojams keliami mažesni reikalavimai, jie nėra specialiai rengiami darbui mokykloje. Pavyzdžiui, profesijos mokytojams nekeliamas reikalavimas turėti pedagogo kvalifikaciją¹ – pakanka pedagoginės kompetencijos, kuri įgyjama išklausus 180 val. apimties pedagoginių-psichologinių žinių kursą. Nuo 2014 m. visi ketinantys dirbti profesijos mokytojais turi būti įgiję pedagoginių-psichologinių žinių minimumą dar prieš įsidarbinti mokykloje. Tačiau reali padėtis yra kiek kitokia. Mokyklų vadovai, sunkiai prisikviesdami amato žinovus pedagoginiam darbui, šį reikalavimą traktuoja labai pragmatiškai ir formaliai, tokius kursus asmuo gali baigti jau dirbdamas mokykloje.

Profesijos mokytojams keliamas reikalavimas būti kvalifikuotiems pasirinktos profesinės veiklos srityje. Dalykinę (arba technologinę) kompetenciją patvirtina atitinkamos srities kvalifikacinis diplomas, kuris gali būti įgytas profesinio mokymo arba aukštojo mokslo studijų institucijose. Pažymėtina, kad iš asmenų, turinčių profesinę kvalifikaciją ir vidurinį išsilavinimą, prieš pradėdami dirbti profesijos mokytojais reikalaujama ne mažesnio nei 3 metų atitinkamos srities darbo stažo. Šis reikalavimas netaikomas turintiems dalyko srities aukštojo mokslo diplomą. Taigi, įsidarbinti profesinėje mokykloje galima baigus universitetą ar kolegiją ir neturint praktinio darbo patirties.

Apskritai paėmus, šalies profesinėse mokyklose dirba aukštos kvalifikacijos profesijos mokytojai: 2017 m. duomenimis apie 79 proc. jų turėjo aukštąjį dalykinį išsilavinimą, o apie 48 proc. buvo įgiję pedagogo kvalifikaciją (Profesinio mokymo būklės apžvalga, 2017). Įsitvirtinę mokykloje, profesijos mokytojai yra linkę tobulinti savo profesines kompetencijas ir siekti vienos iš 4 kvalifikacinių mokytojo kategorijų.

Aptarta praktika netiesiogiai rodo du dalykus. Pirma, profesijos mokytojai yra vertinami už specializuotas dalykines žinias, tačiau, ko gero, jų teoriniam (universitetiniam) pasirengimui teikiama daugiau reikšmės nei praktiniam. Antra, praktinė patirtis ir dalyko žinios yra svarbesnės už pedagogines (Grollmann & Bauer, 2009). Statistika rodo, kad didžioji dalis mokytojų dirba profesinėse mokyklose po 30 ir daugiau metų, todėl jie, veikiausiai, tapatinasi su mokytoju, o ne kitos srities profesija. Pokalbiai su mokyklų vadovais atskleidė, kad iš verslo atėjusių arba abiejose srityse dirbančių mokytojų yra

¹ Pedagogo kvalifikacija įgyjama baigus ugdymo mokslų srities bakalauro gretutines arba vienerių metų profesines studijas.

vos po kelis. Ypač tokių mokytojų mažai provincijos ar mažose mokyklose. Taigi, tik nedidelei daliai šalies profesijos mokytojų darbas mokykloje yra antrasis pasirinkimas.

Karjeros posūkiai: nuo praktiko iki profesijos mokytojo

Profesijos keitimas yra natūrali situacija XXI amžiuje. Kitai profesinei veiklai reikalingų kompetencijų ar net kvalifikacijos įgijimo procesas vadinamas per(si)kvalifikavimu (Laužackas, 2005). Reformuojant šalies švietimo sistemą, tapo įprasta įgyti dviejų dalykų mokytojo kvalifikaciją arba jau dirbantiems pedagogams persikvalifikuoti dėstyti kitą (dažnai artimą) dalyką. Anot Garunkšnienės ir Gaigalienės (2008), tyrinėjusių mokytojų, įgijusių kito dalyko kvalifikaciją, nuolatinio mokymosi ypatumus, darbo pobūdžio keitimo pagrindinė priežastis yra baimė būti atleistam. O vis dėlto kokių motyvų vedami į pedagoginę veiklą ateina kitų profesijų (pvz., gamybos, paslaugų sferos ir pan.) atstovai?

Užsienio šalių tyrėjų nuomone, persikvalifikuojančių į mokytojo profesiją motyvacija yra panaši į tų, kurie pasirenka pedagoginę veiklą kaip pirmąją karjerą (Berger & D'Ascoli, 2011; Richardson, Watt, & Tysvaer, 2007). Pasak Rodzevičiūtės (2008), daugelyje mokytojų profesijos rinkimosi tyrimų išryškėja trys pagrindinės motyvų grupės: išoriniai (pvz., atlyginimas, atostogos ir kt.), vidiniai (pvz., pašaukimas dirbti pedagogo darbą), altruistiniai (pvz., troškimas padėti vaikams) motyvai. Vis dėlto ilgą laiką nebuvo patikimos jų matavimo priemonės, todėl skirtinguose tyrimuose šių grupių komponentai sutapdavo. Pavyzdžiui, vienuose tyrimuose noras dirbti su vaikais buvo priskiriamas vidinių motyvų grupei, kituose – altruistinių (Watt, Richardson, Klusmann, Kunter, Beyer, Trautwein, & Baumert, 2012). Watt ir Richardson (2007) pasiūlė teoriškai ir empiriškai pagrįstą pedagogo karjeros pasirinkimo veiksmų modelį, apimantį pagrindinius psichologinius motyvacijos mechanizmus: motyvaciją jie skirsto į vidines vertybes, asmeninį ir socialinį naudingumą, pirmesnės (ankstesnės) socializacijos poveikį, ir mokymo suvokimą. Berger ir D'Ascoli (2012) teigia, kad persikvalifikuojant į mokytojo profesiją, kaip antrąją karjerą, svarbu suvokti profesijos keitimo priežastis. Autoriai išskyrė šešis pagrindinius veiksmus, atspindinčius ankstesnės profesijos suvokimą: pasitenkinimą darbu, darbo sąlygas, socialinę darbo reikšmę, saviveiksmingumą, domėjimąsi savo sritimi (dalyku) ir susidomėjimą mokymu. Išsamiau aptarsime išskirtus motyvacijos veiksmus.

Mokytojo profesija nuo seno siejama su pašaukimu. Paurienė (2016) semantiškai „profesiją“ (vok. *Beruf*, angl. *vocation*) sieja su teologijoje vartojamu lotynišku *vocatio*, dieviškuoju žmogaus pašaukimu. Pašaukimą reikėtų suprasti kaip prigimtinių polinkių (talentus ir gabumus), vidinį potraukį, domėjimąsi kuria nors veikla ir jos pamėgimą. Watt et al. (2012) vietoje pašaukimo vartoja sąvoką „vidinė vertė“ (angl. *intrinsic value*), kurią prilygina susidomėjimui, malonumui atliekant veiklą ir pan. Tikėtina, kad asmuo rinksis profesiją, kuriai, jo manymu, turi reikiamų gebėjimų, kurioje gali tikėtis sėkmės. Watt et al. (2012) sėkmės lūkesčius, kuriuos laikui bėgant formuoja asmens patirtis ir jos interpretacijos, vadina suvoktais mokymo gebėjimais (angl. *perceived teaching abilities*), o Berger ir D'Ascoli (2012) – saviveiksmingumu (angl. *self-efficacy*).

Saviveiksmingumas bendrąja prasme yra apibrėžiamas kaip asmens tikėjimas savo galimybėmis sėkmingai atlikti užduotį (Bandura, 1982; cit. pagal Berger & D'Ascoli, 2012). Saviveiksmingumas – savųjų galimybių pasiekti rezultatą vertinimas, kuris funkcionuoja dar prieš prasidedant veiklai (Žukauskaitė, Bagdžiūnienė & Rekašiūtė-Balsienė, 2019). Aukštu saviveiksmingumo jausmu pasižymintis asmuo pasitiki savo gebėjimais, o iškilusius sunkumus supranta kaip poreikį sužinoti daugiau arba panaudoti skirtingas problemų sprendimo strategijas. Ir priešingai – asmenys, pasižymintys žemu saviveiksmingumo jausmu, linkę abejoti savo galimybėmis; dėl šios priežasties sudėtingas užduotis ir kilusius iššūkius jie vertina kaip grėsmę, kurios reiktų vengti (Bumann & Younkin, 2012). Darbo aplinkoje yra vartojama profesinio saviveiksmingumo (angl. *occupational / professional self-efficacy*) samprata. Ji išreiškia asmens tikėjimą savo gebėjimais vykdyti darbo užduotis, įveikti profesinius sunkumus, sėkmingai veikti įvairiose situacijose (Schyns & von Collani, 2002; cit. pagal Žukauskaitė et al., 2019). Mokymo saviveiksmingumas apibūdinamas kaip mokytojo savo galimybių paveikti mokinių elgesį, akademinis pasiekimus vertinimas. Ankstesnės veiklos rezultatai yra vienas iš saviveiksmingumo šaltinių. Asmenys, kuriems anksčiau pavyko sėkmingai atlikti tam tikras užduotis, turės didesnę pasitikėjimą savo gebėjimais atlikti panašias užduotis ir ateityje, palyginti su tais, kuriems praityje nepavyko atlikti šių užduočių (Lunenburg, 2011). Kaip pastebi Berger ir D'Ascoli (2012), beveik nėra atlikta asmenų, savo profesiją pakeitusių į mokytojo, saviveiksmingumo tyrimų. Ankstesnė mokymosi ar mokant kitus darbo vietoje patirtis gali padėti suvokti, ar mokymo veikla atitinka asmens sugebėjimus ir interesus. Instruktoriaus ar mentoriaus darbo vietoje veikla, taip pat domėjimasis mokinių mokymo procesu suformuoja įsitikinimus, kad asmuo sėkmingai mokys, sugebės spręsti įvairias pedagogines užduotis, veikti naujose situacijose.

Watt ir Richardson (2007) manymu, kiti profesijos rinkimosi ar persikvalifikavimo vidinės motyvacijos akstinai yra labiau instrumentiniai, atskleidžiantys pasirinkimo asmeninės ir socialinės naudos vertę. Asmeninis naudingumas (angl. *personal utility value*) suprantamas pragmatiškai – tai saugumas darbe, garantuota pensija, darbo ir šeiminių įsipareigojimų derinimo galimybės. Socialinio naudingumo (angl. *social utility value*) motyvas rodo altruistinį siekį būti naudingam ir reikšmingam visuomenei. Tarnystė sociumui, naujos kartos tinkamas ugdymas, noras dirbti su vaikais ir paaugliais, brandinti asmenybę, daryti poveikį jos formavimuisi, pakeisti jaunimo gyvenimą ir atverti galimybes augti mokantis yra socialiai naudingos veiklos komponentai ir, kaip rodo tyrimai, dažniausios pedagogo profesijos pasirinkimo priežastys (Lukauskienė & Gvildienė, 2012; Richardson, Watt & Tysvaer, 2007; Rodzevičiūtė, 2008). Asmeninio ir socialinio naudingumo dedamosios reikšmingos ir persikvalifikuojant į mokytojo profesiją (Berger & D'Ascoli, 2012).

Pasitenkinimas profesine veikla yra kitas svarbus veiksnys, lemiantis darbuotojo įsitraukimą į profesinę veiklą arba norą ją keisti (Berger & Girardet, 2015). Kaip pastebi Valiūnas ir Drėjeris (2019), nors mokslinėje literatūroje nėra vienos pasitenkinimo darbu

sampratos, nes dažnas mokslininkas vertina tai skirtingais aspektais, vis tik pastebimas savitas bendrumas: dirbančiųjų pasitenkinimas profesine veikla dažniausiai siejamas su asmens savijauta ir teigiamomis emocinėmis būsenomis, kurias lemia atliekamas darbas, fiziniai (aplinkos) ir socialiniai veiksniai. Atlikti moksliniai tyrimai įrodo, kad didesnis pasitenkinimas darbu sietinas su mažesne darbuotojų kaita. Ir atvirkščiai – tie, kurie nejaučia pasitenkinimo darbu ar jaučia nepakankamą pasitenkinimą juo, labiau linkę keisti darbovietes (Valiūnas & Drėjeris, 2019). Pasirinkusieji mokytojavimą, kaip antrąjį karjeros kelią, dažniausiai nurodė žemą pasitenkinimą ankstesne profesija kaip pagrindinę profesijos keitimo priežastį (Berger & Girardet, 2015).

Nepasitenkinimą profesine veikla dažnai sąlygoja darbo sąlygos: stresinės situacijos, didelis darbo krūvis, užimamos pareigos ar darbo laiko nesuderinamumas su šeiminiu gyvenimu. Mokslininkai teigia, jei asmeniui reikia atlikti ir suderinti kelis vaidmenis bei su jais susijusią atsakomybę, gali kilti įtampa, nes laiko bei energijos ištekliai yra riboti (Smith, Hughes, DeJoy & Dyal, 2018; Michel, Kotrba, Mitchelson, Clark, & Baltes, 2011). Įtampa yra mažinama mažiau laiko, energijos resursų skiriant kitam vaidmeniui atlikti. Dėl šios priežasties vienas vaidmuo gali trukdyti atlikti kitą vaidmenį bei mažinti jo atlikimo veiksmingumą, dėl to gali kilti darbo ir šeimos konfliktas (Michel et al., 2011). Tie, kurie pakeitė savo profesiją į mokytojo, teigė, kad darbo sąlygos mokykloje yra priimtinesnės, jas lengviau suderinti su šeiminiu gyvenimu (Berger & Girardet, 2015).

Mokytojo karjeros pasirinkimui svarbi ankstesnio mokymo/si patirtis, ypač susijusi su buvusiais įtakingais mokytojais. Kiekvienas žmogus turi unikalią mokymosi patirtį ir tai daro poveikį jo profesiniam apsisprendimui. Remiantis atliktais tyrimais (Paurienė, 2016; Martišauskienė, 2016; Barkauskaitė, Gaigalienė & Makarskaitė, 2002), galima teigti, kad mokytojai turi didelę įtaką ne tik auklėtinių apsisprendimui tapti mokytojais, bet ir vėliau, jiems įsivaizduojant mokytojo vaidmenį. Be to, prisiminimai apie mokyklinius metus yra vienas iš veiksnių, padedančių atrasti savąjį mokytojavimo stilių (Barkauskaitė et al., 2002, 179). Apsisprendimą tapti mokytoju lemia ir artima aplinka: šeima, draugai. Šis poveikis gali būti ne tik teigiamas, bet ir atgrasantis, susijęs su visuomenėje vyraujantais stereotipais, mokytojo profesijos prestižu ir pan.

Profesijos prestižas parodo, kaip visuomenė vertina vieną ar kitą užsiėmimą. Prestižas remiasi prielaida, kad užimamos pareigos siejasi su žiniomis, galia, pajamomis ir socialine įtaka. Taigi prestižo apibrėžime yra du susiję komponentai: tai, ką reikia „duoti“ profesijai, yra žinios ir gebėjimai, ir tai, ką asmuo „gauna“ iš jos, – atlygis, pagarba, socialinė įtaka. Renkantis profesijos mokytojo karjerą, itin svarbios ekspertinės dalyko žinios ir gebėjimai, kuriuos asmuo atsineša į profesinę mokyklą, bei noras tai tobulinti. Deja, kaip rodo visuomenės nuomonių tyrimai, Lietuvoje mokytojo profesijos prestižas žemas, darbo apmokėjimas mažesnis nei šalies darbo užmokesčio vidurkis.

Taigi profesijos mokytojai atstovauja tam tikrai mokytojų populiacijai, kuri yra svarbi šalies švietimo sistemoje. Siekiant tobulinti profesinio mokymo kokybę, reikia daugiau žinoti apie būsimųjų profesijos mokytojų karjeros motyvaciją. Watt ir Richardson (2007)

mokymo pasirinkimo veiksnių metodika, pagrįsta išplėtotą motyvacijos teorija, suteikia tvirtesnę metodologinę pagrindą motyvacijos tapti mokytoju įvertinimui. Ši metodika patikrinta daugelyje šalių (žr. Fokkens-Bruinsma & Canrinus, 2012; Nesje, Brandmo & Berger, 2018; Akar, 2012; Salifu, Alagbela & Gyamfi Ofori, 2018; Akpochafo, 2020 ir kt.), todėl galima palyginti šios profesijos pasirinkimo motyvus skirtinguose socialiniuose, ekonominiuose, kultūriniuose kontekstuose. Šis instrumentas mokslininkų Berger ir D’Ascoli (2012) buvo papildytas šešiais pagrindiniais veiksniais, atspindinčiais profesijos keitimo ir ankstesnės profesijos suvokimą, bei išbandytas Šveicarijos profesijos mokytojų populiacijoje. Pripažintų tyrimo instrumentų pasirinkimas leido gautus rezultatus lyginti ir interpretuoti platesniame kontekste.

Tyrimo metodologija

Procedūros ir tiriamieji

Siekiant išnagrinėti profesijos mokymo, kaip antros profesijos, pasirinkimo motyvus, buvo atlikta apklausa, kurioje dalyvavo 114 profesijos mokytojų iš 33 šalies profesinio mokymo įstaigų. Taikyta tikslinė atanka, t. y. buvo siekiama apklausti tuos profesijos mokytojus, kurie anksčiau dirbo ar šiuo metu dirba versle, gamyboje, kitose ūkio srityse. Nepavyko rasti oficialios statistikos, kiek tokių mokytojų dirba šalies profesinio mokymo įstaigose. Iš pokalbių su tirtų mokyklų administracija paaiškėjo, kad paprastai jų yra nuo 1 iki 5, priklausomai nuo mokyklos dydžio. Šis tyrimas yra platesnio tyrimo apie profesijos mokytojų vertybinio ugdymo aspektus dalis.

Tyrimo dalyvių išsami charakteristika pateikiama 1–3 lentelėse.

1 lentelė

Tyrimo dalyvių charakteristika

Pagrindinės charakteristikos	N	proc.
Lytis		
Vyrai	23	20,2
Moterys	83	72,8
Neatsakė	8	7,0
Darbas mokykloje		
Pagrindinė veikla	92	80,7
Papildoma veikla	19	16,7
Neatsakė	3	2,6
Amžius		
18–29 m.	6	5,3
30–39 m.	21	18,4

Pagrindinės charakteristikos	N	proc.
40–49 m.	27	23,7
50–59 m.	38	33,3
Daugiau nei 60 m.	21	18,7
<i>Neatsakė</i>	1	0,6
Kvalifikacinė kategorija		
Neatestuotas mokytojas	18	15,8
Mokytojas	27	23,7
Vyr. mokytojas	38	33,3
Metodininkas	24	21,1
Ekspertas	4	3,5
<i>Neatsakė</i>	3	2,6
Pedagoginio darbo stažas		
Pirmi metai	8	7,0
2–5 metai	19	16,7
6–10 metų	16	14,0
11–15 metų	17	14,9
Daugiau nei 15 metų	43	37,7
Visą laiką dirbo/dirba mokykloje	8	7,0
<i>Neatsakė</i>	3	2,7

2 lentelė

Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal dėstomų dalykų sritis

Švietimo sritis	N	proc.	Švietimo sritis	N	proc.
Paslaugos asmenims	23	20,2	Gamyba ir perdirbimas	5	4,4
Verslas ir administravimas	19	16,7	Menas	5	4,4
Inžinerija	12	10,5	Saugos paslaugos	4	3,5
Architektūra ir statyba	9	7,9	Transporto paslaugos	4	3,5
Socialinės paslaugos	8	7	Aplinkosauga	2	1,8
Kompiuterija	6	5,3	Žemės ūkis, miškininkystė, žuvininkystė	2	1,8
Sveikatos priežiūra	6	5,3	Kita	8	7

Tyrimo dalyvavo daugiausia mokytojų, kurių profesijos susijusios su paslaugomis (pvz., kosmetikos specialisto, kirpėjo, siuvėjo, virėjo / kepėjo, kaimo turizmo organizatoriaus ir kt.). Mažiausiai atstovaujamos profesinės sritys – aplinkosauga, žemės ūkis, žuvininkystė.

3 lentelė

Dalyvių pasiskirstymas pagal regionus

Regionas	N	proc.	Regionas	N	proc.
Kauno	28	24,6	Šiaulių	5	4,4
Klaipėdos	20	17,5	Telšių	4	3,5
Vilniaus	19	16,5	Utenos	3	2,6
Panevėžio	18	15,8	Marijampolės	1	0,9
Tauragės	16	14,0			

Beveik ketvirtadalis tyrimo dalyvių buvo iš Kauno regiono. Respondentai iš trijų didžiųjų miestų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos) sudarė daugiau nei pusę (67, arba 58,8 proc.) visų tiriamųjų.

Instrumentas

Tyrimo buvo naudojami du klausimynai: Watt ir Richardson (2007) mokytojo profesijos pasirinkimo veiksnių bei Berger ir D'Ascoli (2012) ankstesnės profesijos suvokimo. Gavus abiejų metodikų autorių leidimus versti ir naudoti šiuos instrumentus mokslo tikslais, Vytauto Didžiojo universiteto Užsienio kalbų instituto mokslininkai profesionaliai išvertė metodikas iš prancūzų ir anglų kalbų.

Profesijos mokytojų motyvacija pasirinkti šią profesiją, kaip antrąjį savo karjeros kelią, buvo tirta Mokymo pasirinkimo veiksnių klausimynu (angl. *Factors Influencing Teaching Choice scale, FIT-Choice*; Watt & Richardson, 2007). Kaip pastebi Berger ir D'Ascoli (2011), profesijos keitimo veiksniai turi panašų motyvacinį poveikį, kaip ir pirmosios profesijos rinkimosi. Šis klausimynas buvo sukurtas ir išbandytas Australijoje, vėliau pritaikytas JAV, Vokietijoje, Norvegijoje. Skirtingų šalių imčių palyginimas atskleidė, kad motyvacija mokytis turėjo daugiau panašumų nei skirtumų (Watt et al., 2012). Taigi, didelė faktorinė invariacija suponavo prielaidą, kad klausimynas veikė panašiai ir jį galima produktyviai naudoti skirtinguose kontekstuose.

Šiame tyrime buvo naudotas 2012 m. šveicarų mokslininkų J.-L. Berger ir Y. D. D'Ascoli adaptuotas iš Watt ir Richardson (2007) originalios *FIT-Choice* metodikos klausimynas, labiau pritaikytas profesijos mokytojams. Pavyzdžiui, konstruktas „atsarginė karjera“ (angl. *fallback career*) buvo pakeistas „pasirinkimo galimybe“, kuri apibrėžia pasirinkimą tapti mokytoju kaip pasyvią motyvaciją. Buvo atsisakyta konstrukto „perkėlimas darbe“ (angl. *job transferability*), nes Šveicarijoje (taip pat ir Lietuvoje) profesijos mokytojai nėra geografiškai „kilnojami“. Taip pat sąvokos „vaikai / paaugliai“ pakeistos į „mokinius / jaunuolius“, nes profesijos mokytojai moko asmenis nuo 16 metų ir vyresnius (t. y. vėlyvoji paauglystė). Lietuviškoje klausimyno versijoje 17 paskutinių teiginių buvo pateikti atskiru bloku, nes teiginiai, išversti į lietuvių kalbą, reikalavo kitokių atsakymų formuluočių (sutinku / nesutinku vietoje svarbu / nesvarbu).

52 klausimyno teiginiai skirstomi į 3 skales (motyvacija, ankstesnė socializacija ir mokymo suvokimas), o šios – į 15 subskalių. Mokymo gebėjimų subskalę sudaro 3 teiginiai (pvz., *Aš turiu geram mokytoju būdingų asmeninių savybių*); vidinių karjeros vertybių subskalę – 4 teiginiai (pvz., *Man patinka mokytis*); galimybių – 3 teiginiai (pvz., *Mane pakvietė mokytis*); saugumo – 3 teiginiai (pvz., *Mokytojo profesija užtikrins stabilų karjeros kelią*); šeimai skirto laiko – 5 teiginiai (pvz., *Dirbdamas mokykloje, galiu daugiau dėmesio skirti šeimai*); socialinės lygybės užtikrinimo – 2 teiginiai (pvz., *Mokymas leis man būti naudingam socialiai nuskriaustiesiems*); jaunimo ateities formavimo – 5 teiginiai (pvz., *Buvimas mokytoju leis man formuoti jaunimo vertybes*); darbo su jaunimu – 4 teiginiai (pvz., *Man patinka dirbti su jaunimu*); buvusių mokytojų poveikio ir mokymosi patirties – 3 teiginiai (pvz., *Aš turėjau įkvepiančių mokytojų*); socialinio poveikio – 3 teiginiai (pvz., *Žmonės, su kuriais dirbau, manė, kad turėčiau tapti mokytoju*); socialinio atgrasymo – 4 teiginiai (pvz., *Mane skatino pasirinkti kitą profesiją*); eksperto karjeros – 2 teiginiai (pvz., *Norint mokytis profesijos, reikia aukšto lygio specialybės žinių*); aukštų reikalavimų – 3 teiginiai (pvz., *Profesijos mokymas yra sunkus darbas*); visuomeninio statuso – 6 teiginiai (pvz., *Profesijos mokytojo darbas yra suvokiamas kaip prestižinė profesija*); atlygio – 2 teiginiai (pvz., *Profesijos mokytojai gauna gerą atlyginimą*). Visi teiginiai matuojami 7 balų skalėje (nuo 1 – visiškai nesvarbu / visiškai nesutinku iki 7 – ypač svarbu / visiškai sutinku). Skalių vidinis suderinamumas buvo įvertintas naudojant Cronbacho alfa kriterijų, jų teiginių vidinio suderintumo rodikliai pateikti 4 lentelėje.

Iš mokymo gebėjimų subskalės pašalinus teiginį *Aš turiu geram mokytoju būdingų asmeninių savybių*, pagerėjo šios subskalės Cronbacho alfa rodiklis (nuo 0,437 iki 0,851). Taigi toliau buvo analizuojami mokymo gebėjimų subskalės dviejų teiginių duomenys.

Atsižvelgiant į metodologų rekomendacijas, kad Cronbacho alfa reikšmė negali būti mažesnė nei 0,5 (Tavakol & Dennick, 2011), tolesnėje analizėje buvo atsisakyta eksperto karjeros subskalės ($\alpha = 0,299$). Cronbacho alfa rodiklis didėja, didėjant skalę (ar klausimyną) sudarančių klausimų skaičiui. Būtent todėl eksperto karjeros skalės Cronbacho alfa koeficientas galėjo būti mažesnis nei kitų skalių – jį sudaro mažiausiai (tik du) teiginių.

Dviejų subskalių (galimybės dirbti mokytoju ir socialinės lygybės užtikrinimas) Cronbacho alfa kriterijaus reikšmė yra tarp 0,5 ir 0,6, tai rodo menką vidinį teiginių suderintumą. Tačiau pasitaiko, kad bendra klausimyno Cronbacho alfa reikšmė yra didesnė už atskirus jį sudarančių skalių ar subskalių rodiklius (Taber, 2018). Cituodamas Schmitt (1996), K. S. Taber teigia, kad instrumentai, turintys gana mažą alfa vertę, tam tikromis aplinkybėmis vis tiek gali pasirodyti naudingi, ypač kartu su kitomis priemonėmis (Taber, 2018). Nors Cronbacho alfa statistika susijusi su instrumento administravimu (t. y. konkrečia geografine vieta, konkrečia tiriamųjų grupe), naudinga vidinį suderintumą palyginti su kitų mokslininkų atliktais darbais (Pakalniškienė, 2012; Taber, 2018). Norvegijoje, Airijoje, Turkijoje atlikti tyrimai, naudojant mokymo pasirinkimo veiksmių skalę, rodo, kad galimybių dirbti mokytoju subskalės Cronbacho alfa reikšmė rodė patenkinamą teiginių vidinį suderintumą (nuo 0,62 iki 0,78), o socialinės lygybės užtikrinimo

subskalės – gerą (nuo 0,74 iki 0,86) (Nesje et al., 2018; Hennessy & Lynch, 2017; Akar, 2012; Salifu et al., 2018). Taigi, šios subskalės buvo naudojamos tolesnėje analizėje.

4 lentelė

Mokymo pasirinkimo veiksnių skalių ir subskalių vidinio suderintumo rodikliai

Skalė / subskalė	Cronbacho alpha reikšmė
Motyvacija tapti mokytoju	0,891
Mokymo gebėjimai	0,851
Karjeros vidinės vertybės	0,736
Galimybės dirbti mokytoju	0,547
Saugumas	0,690
Šeimai skiriamas laikas	0,820
Socialinės lygybės užtikrinimas	0,534
Jaunimo ateities formavimas	0,847
Darbas su jaunimu	0,894
Ankstesnė socializacija	0,693
Buvusių mokytojų poveikis	0,840
Socialinis poveikis	0,730
Socialinis atgrasymas	0,803
Mokymo suvokimas	0,801
Aukšti reikalavimai	0,755
Visuomeninis statusas	0,792
Atlygis	0,830

Mokymo pasirinkimo veiksnių klausimyno Cronbacho alfa koeficientas buvo didžiausias (0,888), taip pat gana aukštas motyvacijos (0,851) ir mokymo suvokimo (0,801) skalių. Žemiausiu vidiniu nuoseklumu pasižymėjo ankstesnės socializacijos skalė (0,693), nors ją sudarančių subskalių teiginių vidinio nuoseklumo rodikliai didesni nei bendras visos skalės. Tai galima paaiškinti tuo, kad nors atskirų subskalių teiginiai yra tarpusavyje susiję, tačiau pačios subskalės „matuoja“ šiek tiek skirtingus to paties reiškinių (šiuo atveju – ankstesnės socializacijos) aspektus.

Ankstesnės profesijos suvokimo klausimynas (angl. *Perception of Prior Occupation – PPO*; Berger & D’Ascoli, 2012) skirtas išsiaiškinti, kaip profesijos mokytojai suvokia ir vertina savo ankstesnę patirtį, prieš tapdami mokytojais. Ankstesnę veiklą buvo prašoma įvertinti 6 aspektais naudojantis 18 teiginių: bendras pasitenkinimas (*Aš buvau (esu) patenkintas(a) savo ankstesniu darbu*); domėjimasis dalyku buvo vertinamas 3 teiginiais (pvz., *Aš visada buvau smalsus sužinoti daugiau apie savo profesinę sritį*); socialinis reikšmingumas – 4 teiginiais (pvz., *Mano ankstesnis darbas buvo socialiai reikšmingas*); susidomėjimas mokinių (praktikantų) mokymu – 4 teiginiais (pvz., *Man buvo malonu*

priimti mokinius praktikoms ir pan.); darbo sąlygos – 3 teiginiais (pvz., *Mano ankstesnio darbo grafikas trukdė mano privačiam gyvenimui*); saviveiksmingumas – 3 teiginiais (*Aš gebėjau suprantamai paaiškinti kai kuriuos profesinius dalykus mažiau patyrusiems žmonėms*). Visi teiginiai buvo vertinami 6 balų skalėje, kurioje 1 reiškė „visiškai nesutinku“, o 6 – „visiškai sutinku“. Ankstesnės profesijos suvokimo klausimyno bendras teiginių vidinis suderintumas siekė 0,791; atskirų skalių teiginių vidinio suderintumo rodikliai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė

Ankstesnės profesijos suvokimo klausimyno skalių vidinio suderintumo rodikliai

Skalė	Cronbacho alfa reikšmė
Saviveiksmingumas	0,807
Domėjimasis dalyku	0,611
Socialinis veiklos reikšmingumas	0,867
Darbo sąlygos	0,676
Domėjimasis mokinių mokymu	0,608

Saviveiksmingumo ir socialinės veiklos reikšmingumo subskalių Cronbacho alfa yra gana gera ($\alpha > 0,8$), o likusių trijų – pakankama ($\alpha > 0,6$).

Siekiant užtikrinti *Ankstesnės profesijos suvokimo klausimyno* skalių patikimumą ir tinkamumą naudoti grupinei analizei, buvo atsisakyta darbo sąlygų skalės teiginio *Mano ankstesnio darbo sąlygos varžė mano privatų gyvenimą*, taigi šią skalę, skirtingai nuo originalo, sudarė 2 teiginiai. Taip pat darbo sąlygų ir domėjimosi mokinių mokymu skalėse kai kurie teiginiai buvo perkoduoti (t. y. apversti), kad koreliacijos tarp kintamųjų būtų teigiamos (Pakalniškienė, 2012). Klausimyno kitų subskalių teiginiai pasižymėjo tinkamomis savybėmis, susijusiomis su vidiniu suderintumu, atsako pasiskirstymu ir tarpusavio ryšiais.

Apibendrinant galima pastebėti, kad abiejų naudotų klausimynų bendra Cronbacho alfa yra gera ($0,7 < \alpha < 0,9$), tačiau kai kurios šių klausimynų skalės bei subskalės nevisiškai atitinka klausimynų psichometrinėms savybėms keliamus reikalavimus. Paprastai moksliniuose darbuose pageidaujama didesnė nei 0,70 Cronbacho alfa, tačiau, K. S. Taber nuomone, toks požiūris yra ribotas, nes pasiekta kotiruojama alfa reikšmė nebūtinai rodo klausimyno kokybę. Be to, Cronbacho alfa negali būti traktuojama kaip tam tikro instrumento nekintantis matas, bet tik kaip jo pritaikymas konkrečiam tiriamųjų kontingentui (Taber, 2018, 1295). Šiuo tyrimu siekiama atskleisti svarbiausius profesijos mokytojo karjeros pasirinkimą lemiančius veiksnius, todėl, atsižvelgiant į Cronbacho alfa statistiką, abu naudojamus klausimynus vertiname kaip pakankamus tolesnei duomenų analizei.

Statistinė duomenų analizė

Duomenų analizei pasirinkti parametriniai kriterijai, kadangi kintamųjų skalių skirstinių normalumo sąlygų tenkinimo analizė (taikant Sapiro-Wilk ir Kolmogorov-Smirnov testus) atskleidė, kad kintamųjų skalių pasiskirstymas nesiskiria nuo normaliojo skirstinio bei asimetrijos (*skewness*) ir eksceso (*kurtosis*) matai įrodo parametrinių kriterijų taikymo tinkamumą. Ryšiams tarp kintamųjų apskaičiuoti taikytas Pearsono koreliacijos koeficientas. Siekiant įvertinti, kokią reikšmę mokymo pasirinkimui turi profesijos mokytojų sociodemografiniai rodikliai, atlikta daugialypė tiesinė regresinė analizė. Reikšmingumo lygmuo: $p < 0,05$.

Rezultatai

Tyrimo rezultatų analizė atlikta keliais žingsniais. Pirmiausia, analizuotas respondentų vertinimų išreikštumas. Antra, atlikta koreliacinė analizė, siekiant atskleisti ankstesnės profesijos suvokimo bei mokymo pasirinkimo veiksnių tarpusavio sąsajas. Galiausiai patikrinta, kokią reikšmę mokymo pasirinkimo veiksniams turi mokytojo lytis, amžius ir kiti sociodemografiniai rodikliai. Tyrimo kintamųjų pagrindiniai aprašomosios statistikos elementai pateikiami 6 ir 7 lentelėse.

Mokymo pasirinkimui poveikį darančių veiksnių analizė atskleidė, kad tiek motyvacijos tapti mokytoju ($M = 5,45$), tiek ankstesnės socializacijos ($M = 4,74$), tiek mokymo suvokimo ($M = 4,65$) vertinimai yra aukštesni nei teorinis skalės vidurkis (4). Tai rodo, kad visi analizuoti veiksniai yra svarbūs profesijos pedagogams, renkantys mokytojo profesiją. Motyvacijos tapti mokytoju veiksnių grupė išryškėjo kaip svarbiausia, o aukščiausiai įvertinti tokie aspektai, kaip darbas su jaunimu ($M = 6,10$), turimi mokymo gebėjimai ($M = 5,96$), atsiradusios galimybės dirbti mokytoju ($M = 5,82$), jaunimo ateities formavimo perspektyvos ($M = 5,76$) bei pedagogų karjeros vidinės vertybės (pašaukimas) ($M = 5,75$). Analizuojant kitų veiksnių vertinimus, renkantis pedagogo karjerą, taip pat išryškėjo buvusių mokytojų svarba ($M = 6,04$). Profesijos mokytojai taip pat nurodo, kad mokymas yra sunkus darbas, darbo krūvis yra didelis ir reikalauja daug emocinių pastangų (aukšti reikalavimai, $M = 6,14$). Galiausiai, mokytojai netiki, kad mokytojo profesija yra tinkamai apmokama, o atlygis yra mažas (atlygis, $M = 3,20$).

6 lentelė
 Aprašomoji statistika ir koreliacijos tarp mokymo pasirinkimo veiksmų

Skalės	Teigi- niai	M	SD	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Motivacija tapti mokytoju																
1. Mokymo gebėjimai	2	5,96	0,85	-												
2. Karjeros vidinės vertybės	4	5,75	0,95	0,60**	-											
3. Galimybės dirbti mokytoju	3	5,82	1,08	0,39**	0,40**	-										
4. Saugumas	3	4,82	1,31	0,24*	0,39**	0,63**	-									
5. Šeimai skiriamas laikas	5	4,63	1,44	0,14	0,16	0,41**	0,49**	-								
6. Socialinės lygybės užtikrinimas	2	4,81	1,35	0,15	0,26**	0,25**	0,33**	0,35**	-							
7. Jaunimo atėities formavimas	5	5,76	0,85	0,26**	0,36**	0,35**	0,40**	0,35**	0,59**	-						
8. Darbas su jaunimu	4	6,10	0,78	0,42**	0,43**	0,41**	0,25**	0,25**	0,34**	0,56**	-					
Ankstesnė socializacija																
9. Buvusių mokytojų poveikis	3	6,04	1,01	0,34**	0,46**	0,39**	0,23*	0,11	0,31**	0,41**	0,51**	-				
10. Socialinis po- veikis	3	4,54	1,38	0,37**	0,40**	0,39**	0,33**	0,13	0,27**	0,34**	0,29**	0,21*	-			
11. Socialinis atgra- symas	4	3,63	1,60	0,12	0,02	0,07	-0,14	0,04	-0,14	-0,01	0,04	0,07	0,05	-		
Mokymo suvokimas																
12. Aukšti reikala- vimai	3	6,14	0,88	0,36**	0,22*	0,26**	0,04	-0,12	0,03	0,13	0,21*	0,13	0,13	0,17	-	
13. Visuomeninis statusas	6	4,62	1,10	0,14	0,31**	0,32**	0,39**	0,31**	0,17	0,41**	0,24*	0,32**	0,29**	-0,04	0,14	-
14. Atlygis	2	3,20	1,55	0,15	0,22*	0,24*	0,37**	0,36**	0,29**	0,31**	0,19*	0,19*	0,18	-0,061	0,01	0,56**

*p < 0,05, **p < 0,01

Motyvacijos tapti mokytoju skalėje rasti statistiškai reikšmingi silpni koreliaciniai ryšiai tarp daugelio veiksnių (subskalių), taip pat su kai kuriais ankstesnės socializacijos ir mokymo suvokimo skalių veiksniais (žr. 6 lentelę). Socialinio atgrasymo veiksnys nekoreliuoja nė su vienu nagrinėtų skalių veiksnium. Vidutinio stiprumo koreliaciniais ryšiais siejasi galimybė dirbti mokytoju ir saugumas darbe ($r = 0,63$; $p < 0,01$), mokymo gebėjimai ir pašaukimas ($r = 0,60$; $p < 0,01$), socialinės lygybės užtikrinimas ir jaunimo ateities formavimas ($r = 0,59$; $p < 0,01$), jaunimo ateities formavimas ir darbas su jaunimu ($r = 0,56$; $p < 0,01$). Darbas su jaunimu vidutiniškai stipriai reikšmingai koreliuoja su buvusių mokytojų poveikiu ($r = 0,50$; $p < 0,01$), o mokymo suvokimo skalėje – visuomeninis pedagogo statusas su atlygiu ($r = 0,56$; $p < 0,01$).

Analizuojant ankstesnės profesijos suvokimo elementų vertinimus (žr. 7 lentelę), nustatyta, kad visų vertinamųjų elementų rodikliai yra aukštesni nei teorinis skalės vidurkis (3,5), tai rodo, kad ankstesnės profesijos patyrimas yra vertinamas palankiai. Tyrimo dalyviams itin svarbūs tokie aspektai, kaip domėjimasis dalyku ($M = 5,55$) bei aukštas pedagogų saviveiksmingumas ($M = 5,09$), o mažiausiai svarbios darbo sąlygos ($M = 3,63$), atspindinčios galimybę derinti darbą ir asmeninį / šeiminių gyvenimą ankstesniame darbe.

Ankstesnės profesijos suvokimo skalės veiksnių tarpusavio priklausomybė yra nuosaiki (7 lentelė). Vidutiniškai stipriai reikšmingai tarpusavyje susiję saviveiksmingumas ir domėjimasis dalyku ($r = 0,58$; $p < 0,01$), kai kurie kiti skalės elementai pasižymi šiek tiek silpnesne tarpusavio priklausomybe. Domėjimasis mokinių mokymu suponuoja ir domėjimąsi darbo sąlygomis ($r = 0,37$; $p < 0,01$); darbo sąlygos taip pat susijusios su bendru ankstesnio darbo pasitenkinimu ($r = 0,71$; $p < 0,01$).

Siekiant atskleisti ankstesnės profesijos suvokimo bei mokymo pasirinkimo veiksnių tarpusavio sąsajas, atlikta koreliacinė analizė. Analizės rezultatai pateikti 8 lentelėje.

7 lentelė

Aprašomoji statistika ir koreliacijos tarp ankstesnės profesijos suvokimo veiksnių

Skalės	Teiginiai	M	SD	1	2	3	4	5
1. Bendras pasitenkinimas	1	4,10	1,62	–				
2. Saviveiksmingumas	3	5,09	0,80	0,11	–			
3. Domėjimasis dalyku	3	5,55	0,56	0,23*	0,58**	–		
4. Socialinis veiklos reikšmingumas	4	4,83	1,02	0,20	0,36**	0,42**	–	
5. Darbo sąlygos	2	3,63	1,52	0,71**	0,02	0,14	-0,08	–
6. Domėjimasis mokinių mokymu	4	4,66	0,96	0,34**	0,29**	0,32**	0,18	0,37**

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

8 lentelė

Ankstesnės profesijos suvokimo ir mokymo pasirinkimo veiksnių sąsajos

	Ankstesnės profesijos suvokimas					
	Bendras pasitenkinimas	Saviveiksmingumas	Domėjimasis dalyku	Socialinis veiklos reikšmingumas	Darbo sąlygos	Domėjimasis mokymu
Motyvacija tapti mokytoju						
Mokymo gebėjimai	-0,05	0,26*	0,35**	0,34**	-0,14	0,16
Karjeros vidinės vertybės	0,07	0,28**	0,40**	0,36**	0,01	0,22*
Galimybės dirbti mokytoju	0,28**	0,28**	0,41**	0,34**	0,13	0,47**
Saugumas	0,29**	0,12	0,15	0,35**	0,13	0,22*
Šeimai skiriamas laikas	0,31**	-0,01	0,21	0,17	0,15	0,10
Socialinės lygybės užtikrinimas	0,51**	0,031	0,22*	0,24*	0,33**	0,22*
Jaunimo ateities formavimas	0,37**	0,25*	0,30**	0,48**	0,24*	0,29**
Darbas su jaunimu	0,12	0,29**	0,47**	0,36**	0,05	0,30**
Ankstesnė socializacija						
Buvusių mokytojų poveikis	0,13	0,14	0,31**	0,26*	0,14	0,32**
Socialinis poveikis	0,11	0,14	0,05	0,19	0,01	0,12
Socialinis atgrasymas	-0,18	0,17	0,02	0,12	-0,27**	-0,15
Mokymo suvokimas						
Aukšti reikalavimai	0,05	0,22*	0,35**	0,23*	0,08	0,01
Visuomeninis statusas	0,15	0,01	0,03	0,20	0,12	0,07
Atlygis	0,27*	0,14	0,18	0,12	0,14	0,03

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Ankstesnės profesijos suvokimo ir mokymo pasirinkimo veiksnių koreliacinė analizė atskleidė, kad ankstesnė profesija turi nemažą reikšmę pasirenkant profesijos mokytojo kelią. Daugiausia statistiškai reikšmingų teigiamų ryšių nustatyta tarp ankstesnės profesijos komponentų ir motyvacijos tapti mokytoju. Vertinant atskirų motyvacijos tapti mokytoju veiksnių bei ankstesnės profesijos suvokimo komponentų sąsajas matyti, kad kuo labiau pedagogas domėjosi savo dalyku ankstesnėje profesijoje ($r = 0,35$; $p < 0,01$), suvokė savo veiklą kaip socialiai reikšmingą ($r = 0,34$; $p < 0,01$) bei tikėjo savo galimybėmis (saviveiksmingumas; $r = 0,26$; $p < 0,5$), tuo palankiau vertina savo gebėjimus tapti mokytoju.

Mokytojo karjeros vidinės vertybės (pašaukimas) labiausiai susijusios su susidomėjimu dalyku ($r = 0,40$; $p < 0,01$) ir socialiniu veiklos reikšmingumu ankstesnėje profesijoje ($r = 0,36$; $p < 0,01$), šiek tiek silpniau – su saviveiksmingumu ($r = 0,28$; $p < 0,01$) ir domėjimusi mokinių mokymu ($r = 0,22$; $p < 0,05$).

Ankstesnė profesija (ypač domėjimasis mokinių mokymu) suteikė nemažai galimybių tapti mokytoju: teigiamos sąsajos nustatytos su visais ankstesnės profesijos komponentais, išskyrus darbo sąlygas, o labiausiai – su domėjimusi mokinių mokymu ($r = 0,47$; $p < 0,01$) bei dalyku ($r = 0,41$; $p < 0,01$). Tai galimai rodo, kad profesijos mokytojais tampama ne atsitiktinai, o esant vidinei paskatai domėtis savo dalyku ir perduoti tas žinias besimokantiems.

Šio tyrimo duomenys rodo, kad ankstesnė profesinė veikla reikšmingai siejasi su socialinio naudingumo veiksniais: rasti teigiami nuo silpnų iki vidutinio stiprumo koreliaciniai ryšiai su socialinės lygybės užtikrinimu, jaunimo ateities formavimu, darbu su jaunimu. Socialinės lygybės užtikrinimas reikšmingai teigiamai susijęs su visais ankstesnės profesijos komponentais, išskyrus saviveiksmingumą. Galimybės prisidėti prie jaunimo ateities formavimo labiausiai susijusios su socialiniu veiklos reikšmingumu ankstesnėje profesijoje ($r = 0,48$; $p < 0,01$), o darbo su jaunimu veiksnys labiausiai susijęs su susidomėjimu savo dalyku ($r = 0,47$; $p < 0,01$).

Mažiausiai koreliacinių ryšių rasta tarp asmeninio naudingumo veiksnių ir ankstesnės profesijos suvokimo. Asmenys, pasirinkę profesijos mokytojo karjerą, ankstesniame darbe jautėsi saugūs ($r = 0,29$; $p < 0,01$), buvo patenkinti atlygiu ($r = 0,27$; $p < 0,01$), šeimos ir darbo derinimo galimybėmis ($r = 0,31$; $p < 0,01$), tačiau vis tiek pasirinko pedagoginę veiklą.

Analizuojant ankstesnės socializacijos veiksnių ir ankstesnės profesijos suvokimo sąsajas, labiausiai išryškėjo buvusių mokytojų poveikis profesijos mokytojo kelio pasirinkimui. Tyrimo duomenimis šis veiksnys teigiamai susijęs su susidomėjimu mokinių mokymu ($r = 0,32$; $p < 0,01$), dalyku ($r = 0,31$; $p < 0,01$) bei savo veiklos socialinio reikšmingumo suvokimu ($r = 0,26$; $p < 0,05$). Nustatyta, kad socialinis atgrasymas statistiškai reikšmingai neigiamai susijęs su darbo sąlygomis ankstesniame darbe ($r = -0,27$; $p < 0,01$). Tai galimai rodo, kuo labiau ankstesnio darbo sąlygos varžė privatų gyvenimą, tuo labiau kiti žmonės siūlė atsisakyti mokytojo darbo ir skatino rinktis kitą karjeros kelią.

Ankstesnė profesija daro reikšmingą poveikį tik vienam mokymo suvokimo komponentui – aukštiems reikalavimams. Kitaip tariant, kuo asmuo labiau domisi savo dalykine sritimi ($r = 0,35$; $p < 0,01$), pasitiki savo gebėjimais (saviveiksmingumas; $r = 0,22$; $p < 0,01$), kuo labiau vertina savo profesinę veiklą kaip socialiai reikšmingą ($r = 0,23$; $p < 0,05$), tuo labiau ir mokytojo profesiją suvokia kaip sudėtingą, keliančią aukštus reikalavimus.

Siekiant atskleisti, kokią reikšmę mokymo pasirinkimui turi profesijos mokytojų sociodemografiniai rodikliai, atliktos trys dviejų žingsnių daugialypės tiesinės regresinės analizės (kiekvienai mokymo pasirinkimo veiksnių grupei atskirai). Regresija buvo reikšminga tik motyvacijai tapti mokytoju. Pirmame žingsnyje buvo įtrauktas mokytojo

ankstesnės profesijos suvokimo bendras įvertis, o antrame žingsnyje – papildomai sociodemografiniai rodikliai. Regresinės analizės rezultatai pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė

Ankstesnės profesijos ir sociodemografinių rodiklių reikšmė prognozuojant motyvaciją tapti profesijos mokytoju

	Motyvacija tapti profesijos mokytoju				
	B	SE B	β	R ²	F
Ankstesnė profesija	0,475	0,499	0,463**	0,214	20,142**
Ankstesnė profesija	0,539		0,525**	0,327	6,808**
Lytis	-0,161		-0,101		
Amžius	0,091		0,148		
Veiklos pobūdis	-0,591		-0,341**		
Pedagoginio darbo stažas	-0,039		-0,077		

Pastabos: Lytis: 1 vyras; 2 moteris; Veiklos pobūdis: 1 pagrindinė, 2 papildoma.

* p < 0,05, **p < 0,01.

Analizė atskleidė, kad visi rodikliai (galutinis modelis) apskritai paaiškina 32,7 proc. motyvacijos tapti profesijos mokytoju duomenų dispersijos (ankstesnė patirtis paaiškina 21,4 proc., o sociodemografiniai veiksniai papildomai paaiškina 11,3 proc. motyvacijos tapti profesijos mokytoju duomenų variacijos). Iš sociodemografinių veiksnių – veiklos pobūdis (pagrindinis profesijos pedagogo darbas) kartu su ankstesnės profesijos suvokimu reikšmingai prognozuoja profesijos mokytojo motyvaciją mokytį.

Rezultatų aptarimas

Šiame tyrime buvo siekiama nustatyti svarbiausius profesijos mokytojo karjeros pasirinkimo veiksnius ir jų ryšį su ankstesnės veiklos suvokimu.

Svarbiausi profesijos mokytojo karjeros pasirinkimo veiksniai

Vertinant profesijos mokytojo karjeros pasirinkimo dimensijas (skales), dominuoja motyvacijos tapti mokytoju dimensija. Ankstesnės socializacijos dimensija mažiau svarbi, išskyrus jos dedamąją – buvusių mokytojų poveikį, kuri nurodyta tarp trijų svarbiausių veiksnių. Mažiausiai svarbi mokymo suvokimo dimensija, nors jos dedamoji – aukšti reikalavimai – buvo pažymėta kaip pati reikšmingiausia visoje veiksnių pasirinkimo skalėje. Taigi, šio tyrimo rezultatai rodo, kad renkantis profesijos mokytojo karjerą Lietuvoje dominuoja šie pasirinkimo veiksniai: aukšti reikalavimai mokytojo profesijai,

noras dirbti su jaunimu ir buvusių mokytojų poveikis. Aptarsime kiekvienos dimensijos dedamąsias atskirai.

Tokie vidiniai veiksniai, kaip noras dirbti su jaunimu, turimi mokymo gebėjimai, atsiradusios galimybės dirbti mokytoju, jaunimo ateities formavimo perspektyvos ir pedagoginis pašaukimas (arba karjeros vidinės vertybės), itin motyvuoja tapti profesijos mokytoju. Motyvacijoje susipina socialiniai-altruistiniai skatuliai (noras dirbti su jaunimu, formuoti jo ateitį) su pasyvia motyvacija tapti mokytoju (atsiradusiomis galimybėmis) bei vidinėmis vertėmis (mokymo gebėjimų įsivertinimu ir pašaukimu). Tarptautiniuose tyrimuose socialiniai-altruistiniai motyvai buvo įvertinti tarp penkių svarbiausių veiksnių (Berger & D'Ascoli, 2012; Nesje et al., 2018), o tokiose šalyse, kaip Nyderlandai (Fokkens-Bruinsma & Canrinus, 2012), Turkija (Akar, 2018), Gana (Salifu et al., 2018), Nigerija (Akpochofo, 2020), šie motyvai gavo aukščiausius reitingų balus. Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad darbas su jaunimu yra susijęs su vidiniais skatuliais ir vertybėmis, tokiais kaip pašaukimas ir gebėjimas mokytojauti. Panašūs rezultatai gauti ir Nyderlandų būsimųjų mokytojų populiacijoje (Fokkens-Bruinsma & Canrinus, 2012). Kiek neįprastai tarp penkių svarbiausių motyvacijos tapti profesijos mokytoju veiksnių atrodo atsiradusios galimybės imtis pedagoginės veiklos. Berger ir D'Ascoli pakeitė kai kuriuos originalios skalės – atsarginė karjera – teiginius, adaptuodami juos profesinio mokymo, kaip antros profesijos, pasirinkimui ir įvardydami tai kaip pasyvią motyvaciją. Šveicarijos profesijos mokytojų analogiškame tyrime šis motyvas buvo vidutiniškai svarbus (Berger & D'Ascoli, 2012). Kitų šalių tyrimuose mokytojo profesijos, kaip atsarginės karjeros, pasirinkimo motyvas buvo vienas iš žemiausiai įvertintų (Akpochofo, 2020; Nesje et al., 2018; Salifu, et al., 2018; Akar, 2012). Gana aukštą galimybių dirbti mokytoju motyvo įvertinimą šiame tyrime galbūt galima paaiškinti lietuviško mentaliteto ypatumais (laukiama, kol pastebės, pakvies, nei rodoma iniciatyva) ir ekonominiais faktoriais (paslaugų, gamybos sferose uždirbama daugiau nei profesinėje mokykloje, todėl neskubama persikvalifikuoti į mokytojus).

Motyvacijos tapti mokytoju dimensijoje mažiau reikšmingi saugumo, socialinės lygybės užtikrinimo ir šeimai skiriamas laiko veiksniai; jie vertinti kaip vidutiniškai svarbūs. Lyginant šio tyrimo rezultatus su kitų šalių panašiais tyrimais, matyti, kad saugumo veiksnys svarbus Norvegijos (Nesje et al., 2018) ir Turkijos būsimiesiems mokytojams (Akar, 2012), o šeimai skiriamas laikas šiose šalyse buvo nurodytas kaip nereikšmingas profesijos pasirinkimo veiksnys (žemiausi vertinimai). Šių šalių mokslininkai prognozavo, kad minėtas veiksnys gali tapti aktualesnis sukūrus šeimą (Nesje et al., 2018, 23). Tačiau mūsų tyrimas su profesijos mokytojais, kurių dauguma, tikėtina, turi šeimas, rodo, kad vyresniame amžiuje šis asmeninio naudingumo veiksnys tampa vidutiniškai svarbus. Nors šalyje laikomasi mokymo prieinamumo ir lygių galimybių švietime principų, tyrimo radiniai verčia dar kartą susimąstyti: kaip vidutiniškai svarbų profesijos pasirinkimo motyvą profesijos mokytojai nurodė socialinės lygybės užtikrinimą. Tai gali būti susiję

su visuomenėje vyraujančiu ne itin pozityviu požiūriu į profesinį mokymą ir profesinių mokyklų mokinius.

Vertinant ankstesnės socializacijos poveikį profesijos mokytojo karjeros pasirinkimui, akivaizdu, kad buvusių mokytojų pavyzdys yra reikšmingas akstinas. Tai dar kartą patvirtina mūsų šalyje atliktų tyrimų išvadas (Paurienė, 2016; Martišauskienė, 2016; Barkauskaitė et al., 2002) bei atliepia kitose šalyse gautus panašius tyrimų rezultatus, t. y. buvusių mokytojų poveikis yra svarbesnis už mokymo gebėjimus (Nesje et al., 2018; Berger & D'Ascoli, 2012; Akar, 2012; Watt et al., 2012; Richardson et al., 2007).

Kiti išoriniai veiksniai daro vidutiniškai stiprų (aplinkinių socialinis palaikymas) arba gana menką (aplinkinių socialinis atgrasymas) poveikį antros profesijos pasirinkimui. Apibendrinami tyrimų duomenis 8 šalyse, Richardson su kolegomis pastebi, kad aplinkinių paskatinimas taip pat nebuvo svarbus veiksnys, lemiantis pasirinkimą mokytis. Tyrimų dalyviai dažniau minėjo socialinio atgrasymo nuo mokymo patirtį; labiau tai pasakytina apie moteris (Richardson et al., 2007). Gautus rezultatus apie menką aplinkinių poveikį karjeros pasirinkimui Nesje su kolegomis interpretuoja kaip Norvegijos būsimųjų mokytojų didelį savarankiškumą renkantis karjerą (Nesje et al., 2018, 23). Lietuvos profesijos mokytojų pasirinkimą taip pat galima vertinti kaip pakankamai autonomišką, kuriam palaikymas ir pritarimas yra šiek tiek svarbus, o atgrasymai nuo šios profesijos – mažai paveikūs.

Mokymo suvokimo dimensijoje profesijos mokytojams svarbiausi yra reikalavimai šiai profesijai, mažiau reikšmės jie teikia visuomeniniam profesijos mokytojo statusui ir mažiausiai – atlygiui už šį darbą. Kitose šalyse gauti panašūs tyrimo rezultatai: mokytojavimui keliami aukšti reikalavimai labiau vertinami nei atlygis už šią veiklą (Nesje et al., 2018; Berger & D'Ascoli, 2012; Akar, 2012; Watt et al., 2012). Profesijos mokytojai mano, kad jų darbas yra sudėtingas ir reikalaujantis kompetencijos (Berger & D'Ascoli, 2012), aukšto lygio eksperto techninių ir specializuotų žinių bei įgūdžių, emocinio atsidavimo (Akar, 2012), o tai yra svarbiau nei atlyginimas ar socialinė padėtis, kurią suteikia pedagoginė veikla. Pasirinkus pedagoginę veiklą, atlygis už darbą yra mažiausiai svarbus veiksnys įvairiose mokytojų populiacijose, nepaisant socialinio-ekonominio šalies išsivystymo lygio ar pedagogo profesijos vertinimo visuomenėje (Fokkens-Bruinsma & Canrinus, 2012; Nesje, et al., 2018; Akar, 2012; Salifu, et al., 2018; Akpochofo, 2020). Kaip taikliai pastebi Salifu ir bendraautorai, mokytojo profesiją dažniausiai renkama dėl nesavanaudiškų motyvų (Salifu et al., 2012).

Taigi, šio tyrimo rezultatai atskleidžia profesijos mokytojo, kaip prisitaikiusio prie sąlygų su tvirtu įsipareigojimu mokytis, portretą. Šie radiniai yra artimi mokytojo paveiklui, gautam tiriant mokytojų grupes tuo pačiu mokymo pasirinkimo veiksmių instrumentu įvairiose šalyse (Berger & D'Ascoli, 2012; Watt & Richardson, 2007).

Profesijos mokytojo karjeros pasirinkimo veiksnių ryšys su ankstesne profesija

Ankstesnėje profesijoje susiformavęs savo veiklos reikšmingumo suvokimas, domėjimasis dalyku, mokinių mokymu, saviveiksmingumas glaudžiai siejasi su mokytojo karjeros pasirinkimo veiksniais.

Socialinio naudingumo veiksnių (socialinės lygybės užtikrinimas, jaunimo ateities formavimas, darbas su jaunimu) ryšys su ankstesne profesija yra žymiai svaresnis nei asmeninio naudingumo. Šio tyrimo duomenimis, asmeninio naudingumo šeimos ir atlygio veiksniai teigiamai koreliavo tik su bendru pasitenkinimu ankstesne profesija, su kitais ankstesnės veiklos komponentais neturėjo statistiškai reikšmingų ryšių, o socialinio naudingumo veiksniai teigiamais ryšiais susiję su daugeliu ankstesnės profesijos suvokimo komponentų. Iš dalies šis tyrimas (taip pat ir Šveicarijos profesijos mokytojų tyrimas 2012 metais) paneigia kai kurių ankstesnių tyrimų išvadas, kad asmenys palieka savo profesiją ir persikvalifikuoja į mokytojus dėl prastų darbo sąlygų, asmeninių / šeiminių aplinkybių, atlygio ir pan. (Richardson et al., 2007). Šio tyrimo duomenis galbūt galima paaiškinti tuo, kad darbą profesinėje mokykloje profesijos mokytojai suvokia labiau kaip nuoseklią jų karjeros kelio tąsą, o ne drastišką karjeros posūkį, kaip paprastai pateikiama kituose tyrimuose (Berger & D'Ascoli, 2012).

Galimybės dirbti profesinėje mokykloje didina domėjimasis savo dalyku ir mokinių mokymu. Kaip pastebi Berger ir D'Ascoli, gavę panašius tyrimo rezultatus, tyrinėdami Šveicarijos profesijos mokytojų populiaciją, būtent didelis domėjimasis savo dalyku leidžia, palankiai susiklosčius aplinkybėms, pereiti nuo praktikos prie mokymo, ir šiomis aplinkybėmis pasinaudojama būtent dėl savo didelio susidomėjimo dalyku (Berger & D'Ascoli, 2012). Sklandžiam perėjimui ne mažiau svarbus yra karjeros vidinių vertybių (arba pašaukimo) motyvas, kurį sustiprina tas pats domėjimasis dalyku, mokinių mokymu, saviveiksmingumas ir atliekamos veiklos visuomenei teikiamos naudos suvokimas.

Profesinės veiklos socialinio reikšmingumo suvokimas – dedamoji, turinti daugiausia sąsajų su motyvacijos tapti mokytoju dimensijos veiksniais, taip pat silpnais teigiamais ryšiais susijusi su buvusių mokytojų poveikiu ir aukštais reikalavimais profesijai. Tai galima paaiškinti tuo, kad asmenys, kurie savo ankstesnę profesiją suvokė kaip socialiai prasmingą, pasirinko mokytojavimą, nes ši veikla taip pat suteikia jiems galimybę daryti socialinį poveikį (Berger & D'Ascoli, 2012).

Regresinės analizės rezultatai perša išvadą, kad didesnė motyvacija mokyti būdingesnė tiems profesijos mokytojams, kuriems tai yra pagrindinė veikla, palyginti su papildomą veiklą dirbančiais. Bandantiems suderinti darbą veiklos pasaulyje (gamyboje, paslaugų sferoje, kt.) ir mokykloje paprastai mokytojavimas yra papildoma veikla. Todėl plėtojant *hibridinio* mokytojo idėją, reikėtų atkreipti dėmesį į šį aspektą.

Apribojimai ir galimos tyrimų kryptys

Šiame moksliniame tyrime, naudojant daugelyje šalių išbandytus ir validžius tyrimo instrumentus, gautos reikšmingos išvados apie tapsmo profesijos mokytoju motyvus ir jų sąsajas su ankstesne profesija. Kaip ir visi tyrimai, šis taip pat turi tam tikrų trūkumų.

Pirma. Atrinkti tyrimo dalyvius nebuvo lengva dėl jų darbo mokykloje specifikos. Todėl į pagalbą buvo pasitelkta profesinių mokyklų administracija. Atrankos procedūros galėjo turėti įtakos tyrimo rezultatams, nes į imtį pateko keletas mokytojų, visą savo karjerą pradirbusių mokykloje. Be to, maža tyrimo imtis ($N = 114$), atsižvelgiant į naudoto instrumento veiksmių skaičių, galėjo daryti poveikį rezultatų stabilumui.

Antra. Motyvacija pasirinkti profesijos mokytojo kelią ir ankstesnės profesijos poveikis buvo tirti kiekybiniais metodais. Kai kurie kintamieji buvo įvertinti vienu ar dviem teiginiais, kai kurių skalių patikimumas buvo menkas. Todėl šį tyrimą reikėtų papildyti duomenimis, surinktais kokybiniais metodais, tokiais kaip, pavyzdžiui, pusiau struktūruoti arba gelminiai interviu ir pan.

Trečia. Metodologiniu požiūriu vienas iš šio tyrimo apribojimų yra laiko tarpas nuo tyrimo dalyvių mokytojavimo pradžios iki apklausos. Tyrimo dalyviams reikėjo retrospektyviai įvertinti daugelį pasirinkimo veiksmių, taip pat ir savo mokymo sugebėjimus. Cituodami Weinstein (1988), Berger ir D'Ascoli (2012) teigia, kad asmuo gali pasirinkti mokymą iš dalies dėl to, kad, jo manymu, jis turi sugebėjimų atlikti šį darbą, tačiau gali pakeisti savo sugebėjimų suvokimą po to, kai klasėje patiria „realybės šoką“. Vadinasi, toks asmuo savo gebėjimą mokyti gali vertinti kitaip, nei jis tą darytų priimdamas sprendimą pradėti mokytojo karjerą.

Šiame tyrime buvo domėtasi, kodėl tyrimo dalyviai pasirinko profesijos mokytojo profesiją. Tačiau taip pat reikalingi tyrimai, siekiant išsiaiškinti, kodėl nusprendžiama mesti šią profesiją ir kas galėtų paskatinti likti joje.

Nustačius mokytojavimo pasirinkimo ir mokymo suvokimo motyvus, įdomu būtų panagrinėti, kaip šie motyvai daro poveikį tolesniam mokytojų tobulėjimui (Berger & D'Ascoli, 2012). Taip pat mūsų šalyje dar mažai tyrinėtas mokytojų saviveiksmingumas, kuris, kaip rodo šis tyrimas, yra gana svarbus keičiant kvalifikaciją į profesijos mokytoją.

Šio tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą apie ilgalaikį buvusio mokymosi patirčių ir buvusių mokytojų poveikį: šis poveikis yra reikšmingas renkantis antrąją profesiją, susijęs su domėjimusi dalyku, mokinių mokymu, prisideda prie mokymo ir jaunosios kartos ugdymo, kaip visuomeniškai reikšmingos veiklos, suvokimo formavimo. Žinoma, šias prielaidas reikėtų patikrinti papildomais tyrimais.

Išvados

Profesijos mokytojo, kaip antrosios karjeros, pasirinkimą labiau lemia vidiniai nei išoriniai motyvai. Iš vidinių motyvų dominuoja aukšti reikalavimai mokytojo profesijai ir noras dirbti su jaunimu, o iš išorinių – buvusių mokytojų poveikis. Šie trys veiksniai – aukšti reikalavimai mokytojo profesijai, noras dirbti su jaunimu ir buvusių mokytojų poveikis – yra svarbiausi mūsų šalies profesijos mokytojams. Profesijos mokytojams svarbesni yra socialinio naudingumo motyvai, tokie kaip noras dirbti su jaunimu, jaunimo ateities formavimo galimybės, nei asmeninės naudos motyvai, tokie kaip saugumas, šeimai skiriamas laikas, atlygis.

Savo profesinės veiklos socialinio reikšmingumo suvokimas, domėjimasis dalyku bei mokymo procesu, pasitikėjimas savo gebėjimais (saviveiksmingumas) – visos šios savybės, siejamos su profesiniu atsidavimu, palengvina perėjimą iš darbo pasaulio į profesinio mokymo sritį ir sudaro prielaidas tobulėti pedagoginėje veikloje.

Literatūra

- Abramauskienė, J., & Kiriliauskienė, R. (2014). Muzikos pedagogo profesijos pasirinkimo motyvai ir jų kaita studijų metu. *Pedagogika*, 1, 45–57.
- Akar, E. O. (2012). Motivations of Turkish pre-service teachers to choose teaching as a career. *Australian Journal of Teacher Education*, 37(10), 67–84.
- Akpochofo, G. O. (2020). Factors influencing undergraduates' choice of teaching as a career (FIT-Choice) in Nigeria. *International Journal of Education and Practice*, 8(1), 121–133.
- Balčiūnaitė, F. (2006). Būsimųjų psichologijos mokytojų profesinio kryptingumo ypatumai. *Pedagogika*, (81), 24–28.
- Barkauskaitė, M., Gaigalienė, M., & Makarskaitė, R. (2002). Būsimieji mokytojai apie reikšmingiausius mokyklinių metų įvykius. *Pedagogika*, 63, 174–180.
- Berger, J. L., & D'Ascoli, Y. (2011, August). Motivational profiles of Swiss VET teachers and trainers using the FIT-choice framework. *14th Biennial EARLI Conference, Education for a Global Networked Society* [Conference presentation], Exeter, United Kingdom.
- Berger, J. L., & D'Ascoli, Y. (2012). Becoming a VET teacher as a second career: Investigating the determinants of career choice and their relation to perceptions about prior occupation. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 40(3), 317–341.
- Berger, J.-L. & Girardet, C. (2015). The determinants of VET educators' occupational choice. *Education + Training*, 57(1), 108–126.
- Bumann, M., Younkin, S. (2012). Applying Self Efficacy Theory to Increase Interpersonal Effectiveness in Teamwork. *Journal of Invitational Theory & Practice*, 18, 11–18. Retrieved from: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&sid=ae583805-1e63-4bd8-a082-40528956f9dc%40sdc-v-sessmgr02>

- Fokkens-Bruinsma, M., & Canrinus, E. (2012). The factors influencing teaching (FIT)-choice scale in a Dutch teacher education program. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education: Teaching Motivations in Different Countries: Comparisons Using the FIT-Choice Scale*, 40(3), 249–269.
- Garunkšnienė, A., & Gaigalienė, M. (2008). Mokytojų, pakeitusių profesinės veiklos darbo pobūdį, nuolatinio mokymosi ypatumai. *Edukacinės studijos*, 40–50.
- Grollmann, P., & Bauer, W. (2009). Technical and vocational education and training research for the professionalisation of vocational teachers. In F. Rauner & R. Maclean (Eds.), *Handbook of technical and vocational education and training research* (pp. 385–392). Dordrecht: Springer.
- Hennessy, J., & Lynch, R. (2017). “I chose to become a teacher because”. Exploring the factors influencing teaching choice amongst pre-service teachers in Ireland. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 45(2), 106–125.
- Kregždė, S. (1998). Mokytojo kaip profesionalo formavimosi psichologija. *Ugdymo psichologija*, 1(1), 32–35.
- Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas* [Terminology of Vocational Education and Training; Terminologie der Berufsbildung]. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija (2017). *Profesinio mokymo būklės apžvalga 2017*. Vilnius: ŠMM Švietimo aprūpinimo centras.
- Lukauskienė, D., & Gvildienė, A. (2012). Mokytojo socialinio portreto bruožai profesinio įvaizdžio kontekste. *Studijos Šiuolaikinėje Visuomenėje [Studies in Modern Society]*, 3(1), 152–161.
- Lunenburg, F. C. (2011). Self-efficacy in the workplace: Implications for motivation and performance. *International Journal of Management, Business and Administration*, 14(1), 1–6. Retrieved from: <http://www.nationalforum.com/Electronic Journal Volumes/Lunenburg, Fred C. Self-Efficacy in the Workplace IJMBA V14 N1 2011.pdf>
- Martišauskienė, E. (2016). Mokytojas kaip esminis mokymosi kokybės veiksnys: asmeninių priemonių plotmė. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 36, 87–98.
- Michel, J. S., Kotrba, L. M., Mitchelson, J. K., Clark, M. A., & Baltes, B. B. (2011). Antecedents of work–family conflict: A meta-analytic review. *Journal of Organizational Behavior*, 32(5), 689–725. doi: 10.1002/job.69
- Navaitienė, J. (2001). Būsimųjų mokytojų profesinio kryptingumo lygiai. *Ugdymo psichologija*, 4(1), 20–25.
- Nesje, K., Brandmo, C., & Berger, J. L. (2018). Motivation to become a teacher: A Norwegian validation of the factors influencing teaching choice scale. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 62(6), 813–831.
- Oficialiosios statistikos portalas. Tematinė rodyklė: Gyventojai ir socialinė statistika. Profesinis mokymas. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=837d17a1-fac2-43ec-96f8-99a9ad3635a7#/>
- Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas. Metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 36.

- Paliukaitė, N. (2005). Būsimųjų mokytojų mokymosi motyvacija: psichologiniai parametrai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 14, 58–67.
- Paurienė, G. (2016). Tapsmas pedagogu vykdant savo pašaukimą kaip informaciojo mokymosi sąlyga. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* [elektroninis išteklius], 205–222.
- Position paper on European Union policy after 2020 on Vocational and Educational Training by the European VET providers associations cooperating in VET4EU2. The most certain about the future is its uncertainty (August 31, 2018). Retrieved from: <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=38451&no=1>
- Rauduvaitė, A., & Ramanauskienė, D. (2010). Būsimų muzikos mokytojų asmeninė karjera: profesijos pasirinkimas, *Pedagogika*, 99, 104–112.
- Richardson, P. W., Watt, H. M. G., & Tysvaer, N. N. (2007). What motivates people from business-related careers to change to teaching? In M. F. Ozbilgin, & A. Malach-Pines (Eds.), *Career Choice in Management and Entrepreneurship: A Research Comparison* (pp. 219–239). US; Edward Elgar Publishing.
- Rodzevičiūtė, E. (2008). Pedagogų profesijos pasirinkimo motyvacija ir jos kaita pedagoginių studijų metu. *Profesinis Rengimas: Tyrimai ir Realijos*, 15, 74–85.
- Salifu, I., Alagbela, A. A., & Gyamfi Ofori, C. (2018). Factors influencing teaching as a career choice (FIT-Choice) in Ghana. *Teaching Education*, 29(2), 111–134.
- Smith, T. D., Hughes, K., DeJoy, D. M., & Dyal, M. A. (2018). Assessment of relationships between work stress, work-family conflict, burnout and firefighter safety behavior outcomes. *Safety Science*, 103, 287–292.
- Taber, K. S. (2018). The use of cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in Science. *Education. Research in Science Education*, 48(6), 1273–1296. <https://doi.org/10.1007/s11165-016-9602-2>
- Tavakol, M., & Dennick, R. (2011). Making sense of cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education*, 2, 53.
- Valiūnas, D., & Drėjeris, R. (2019, April). Darbuotojų pasitenkinimą darbu formuojantys veiksniai. *22nd Conference for Young Researchers „Economics and Management“* [Conference presentation]. Vilnius: Vilnius Gediminas Technical university.
- Watt, H. M. G., & Richardson, P.W. (2007). Motivational factors influencing teaching as a career choice: Development and validation of the FIT-Choice scale. *Journal of Experimental Education*, 75, 167–202. doi:10.3200/JEXE.75.3.167-202
- Watt, H. M., Richardson, P. W., Klusmann, U., Kunter, M., Beyer, B., Trautwein, U., & Baumert, J. (2012). Motivations for choosing teaching as a career: An international comparison using the FIT-Choice scale. *Teaching and Teacher Education*, 28(6), 791–805.
- Žukauskaitė, I., Bagdžiūnienė, D., & Rekašiūtė-Balsienė, R. (2019). Darbuotojų profesinio saviveiksmingumo, struktūrinio įgalinimo ir ištraukimo į darbą sąsajos. *Psichologija*, 59, 37–52.

Vocational Teacher's Career as a Second Profession and Factors Determining Its Choice

Rita Mičiulienė¹, Kristina Kovalčikienė²

¹ Vytautas Magnus University, Academy of Education, K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas, Lithuania, rita.miciuliene@vdu.lt

² Vytautas Magnus University, Department of Psychology, K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas, Lithuania, kristina.kovalcikiene@vdu.lt

Summary

There is an increasing focus on the so-called hybrid teacher, at the European level. This teacher can alternatively work in a vocational school and a business. It is highly believed that this would help to solve both the aging of VET teachers and the quality of VET. The factors determining the choice of a VET teacher as a second career as well as perceptions of the participants' former occupation were examined in this research using respectively the FIT-Choice and the PPO scales. The survey involved 114 VET teachers from 33 VET institutions of the country. The results revealed the determinants of VET teachers' career choice, the most important of which are the high requirements of the teaching profession, the willingness to work with young people, and the influence of former teachers. The analysis of the relations between the perception of prior occupations and these determinants showed that social significance of prior occupation, strong interest in the subject and teaching, as well as workplace training self-efficacy facilitates the transition from business to vocational training. The results are discussed taking to similar studies conducted in other countries using the same measuring instruments.

Keywords: *vocational teacher, teacher's profession choice, retraining, perception about prior occupation, determinants of teaching choice.*

Gauta 2020 09 15 / Received 15 09 2020
Priimta 2020 12 03 / Accepted 03 12 2020